

УДК 821 (436) – 055.2:316.6

І. М. Зимомря

**ПОЕТИКА АВСТРІЙСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.:
ОБРАЗИ ТА МОТИВИ В СТРАТЕГІЇ ІНГЕБОРГ БАХМАНН**

Австрійська література середини ХХ ст. привертає увагу реципієнта художніми ідеями, жанрово-стильовими модифікаціями, оригінальними зображально-виражальними засобами, індивідуальними образно-асоціативними особливостями [1, с. 168]. У цьому плані самобутнім мистецьким явищем постають художні здобутки австрійських письменників, які вплинули на творення специфіки жанрової природи малої епічної форми у ХХ ст., розширили її функції у літературному процесі у поєднанні з новаторськими підходами до жанрової концепції та диференціації. Концептуально вершинних ходів у німецькомовному культурному просторі австрійська мала проза сягнула упродовж 50-90-х рр. ХХ ст. Сутність цього художнього дискурсу зримо оприявлена у творчості видатної письменниці Інгеборг Бахманн (1926 – 1973).

Ступінь розуміння мовного маркування комунікативної мети активно впливає на характер адекватної рецепції її змісту. Підтвердженням цієї тези є поява українськомовних інтерпретацій епічних форм І. Бахманн з-під пера Л. Цибенко [2] та П. Рихла [3]. Завдяки цим перекладам український читач має змогу краще пізнати культуру австрійського народу через адекватне прочитання знакових творів сучасної літератури. Крім цього, Л. Цибенко належить публікація «Топографічна поетика Інгеборг Бахман: метагеографія письменницької уяви» [4]. Заслугує на увагу також поява у 2012 році дисертації «Самоідентифікація як особистісний і філософський дискурс у прозі Інгеборг Бахманн» [5] Д. Мельник. Однак, в українському літературовстві й досі відчувається необхідність детального й аргументованого осмислення жанрово-стильової своєрідності малої прози І. Бахманн. Саме ця складова художнього досвіду австрійської письменниці дає можливість вести мову про місткість генологічної свідомості митця щодо логіки цілісного втілення творчого задуму. Це й мотивує функціональну доцільність прочитання фактологічного матеріалу на рівні досліджуваної теми.

І. Бахманн належить до таких активних носіїв інтелектуально-експериментальної художньої системи, підвищена увага яких пов'язана з внутрішньою сутністю людини. В основу творення характерів вона кладе певний код, що спричиняє своєрідний малюнок з її творчої уяви. Для ближчого окреслення поняття «код» доцільно звернутися до визначення, що належить В. Марку. «Код, – підкреслив український літературознавець у монографії «Стежки до таїни слова», – це знак, зміст якого формувався, закріплювався в різних умовах і в різний час, він

активізується й щоразу оновлюється в системі художнього тексту; це також позиція автора, яка втілюється в художньому світі твору і з якої автор пропонує читачеві сприймати створений ним світ; це умови, котрі прийняв/витворив читач, сприймаючи образи людей та обставин, відображені в художньому тексті; це, зрештою, ключ, яким дослідник відкриває сутність твору, інтерпретує його. Код слід шукати на перехресті тенденцій, які виникають унаслідок складної динамічної взаємодії акцентованих концептуально-стильових і жанротвірних чинників» [6, с. 241]. У доробку І. Бахманн код авторської позиції розгортається в заданому ритмі – то повільно, то ретроспективно прискорено. Він пов'язаний з динамікою вкраплення в художню тканину «мотиву очікування» (К. Гайзер) [7].

Аспекти буття людини осмислюються в оригінальних творах І. Бахманн крізь призму трактування сенсовності та проминальності життя. Тут постійно присутні екзистенційні мотиви. Граничною інтенсивністю у її малій прозі пронизаний мотив смерті, загибелі особистості – як фізичної, так і духовної. Сконденсованого втілення він набув у творчому задумі, що закроевий авторкою дисертації «Критична рецепція екзистенційної філософії Мартіна Гайдеггера» («Die kritische Aufnahme der Existenz-Philosophie Martin Heideggers», 1953) у різножанрових творах під узагальненим заголовком «Цикл про види смерті» («Todesarten-Zyklus»). Він охопив, крім роману «Маліна» та незавершених прозових полотен «Випадок Франци» та «Реквієм для Фанні Гольдманн», п'ять оповідань прозової збірки «Синхронно» («Simultan», 1972) [8]. Моральна деградація жіночих персонажів, механізм якої задієний унаслідок конфліктів з представниками чоловічої статі у «хворому світі» [9], має різну психологічну основу на рівні компенсації кризового стану: а) імператив кар'єрного зростання («Три дороги до озера», «Синхронно»); б) тотальне відчуження («Проблеми, проблеми»); в) обмежене хворобою сприйняття світу («Ви, щасливі очі»); г) розчинення в самоомані («Гавкіт»).

У своїх текстах І. Бахманн нерідко повертається до вже використаних у художній тканині фактів, подій. Вона відтворює їх «жіночою мовою» [10, с. 52] у новому світлі, демонструючи на прикладі долі п'яти віденських жінок імовірні варіації набутого досвіду. Все це дало підстави польській дослідниці Марії Кланьській вбачати у названій збірці малої прози ознаки «літератури ілюстрації на вельми високому літературно-художньому рівні» [11, с. 30]. Структурна варіативність, у свою чергу, актуалізує художньо-семантичне розмаїття у творах І. Бахманн. Їх об'єднує наявність апеляції до подвійного адресування внутрішньому й зовнішньому світові людини. Останнє свідомо загострює тло проблеми психологізму й водночас дієво передає акцент руху від об'єктивного до суб'єктивного, а нерідко – від реального до уявного. Йдеться про рамки розкриття духовного мікркосмосу змальованих особистостей та їхніх психічних станів у зіткненні з

навколишнім середовищем. Характер відтворення внутрішнього конфлікту, що вказує на часову напруженість, числову пропорцію та реальну подію, неважко віднайти на сторінках, наприклад, новелетки «Три листи до Феліціана» («Drei Briefe an Felician», 1946) [12], написаної у епістолярному ключі, чи розлогого оповідання «Три дороги до озера» («Drei Wege zum See», 1972).

Природа психологічного дискурсу охоплює цілу низку виразально-зображальних засобів; за їхньою допомогою І. Бахманн глибинно розкриває внутрішні стани своїх персонажів. Важливо побачити наскрізні домінантні образи з проекцією на їхнє сприйняття, а саме з огляду на суспільні передумови. Останні спричинили відповідну оцінку текстових структур І. Бахманн у німецькомовному просторі. Творчість авторки історичної новели «Хрест у Гондичі» («Das Honditschkreuz», 1944) відразу стала актом продуктивного засвоєння за природних умов. «Ця письменниця (Інгеборг Бахманн – І. З.), – наголосив А. Зелінскі, – посіла високу позицію в австрійському літературному процесі. Сприяло цьому й її знайомство з широким колом критиків і політиків. Однак, слід при цьому визнати: Інгеборг Бахманн чудово знала австрійську тематику і не відступала перед викриттям недоліків своїх співвітчизників» [13, с. 73]. Свідчення цього – оповідання «Між убивцями та божевільними» («Unter Mördern und Irren», 1961), в якому мисткиня з викривальною тональністю показала процеси популяризації нацистської ідеології в післявоєнній Австрії. Така нараційна настанова безпосередньо пов'язана з актуалізацією та перекодифікацією власного травматичного досвіду. Його основу творили дитячі враження від побаченого та почутого в умовах націонал-соціалістичної Австрії, а також причетність її батька до керівної партії тоталітарного режиму. Таким чином, ця проблематика має не тільки історичні чи суспільні, але й автобіографічні лінії. І. Бахманн вказує передусім на духовні та моральні струси, фіксуючи неможливість повноцінного одужання нації. Цей висновок впливає з застільної бесіди наратора з чоловічим товариством, яке репрезентують відлюдник Бертоні, пристосуванець Гуттер, лояльний громадянин Раніцкі, затятий нацист Гадерер, реемігрант Фрідл, лікар Малер. Впадає в око, що більшість реплік індивідуально розхожих дійових осіб не викликають дисонансу з поглядами самої авторки на минуле й сучасне Австрії. Ось, низка характерних ілюстрацій: «*Wir sind in Wien, mehr als zehn Jahre nach dem Krieg. «Nach dem Krieg» – dies ist die Zeitrechnung*» [14, с. 105] / «*Mi u Відні, понад десять літ минуло після війни. «Після війни» – це, власне, відлік часу*»; «*Damals, nach 45, habe ich auch gedacht, die Welt sei geschieden und für immer, in Gute und Böse, aber die Welt scheidet sich jetzt schon wieder und wieder anders*» [14, с. 124] / «*Тоді, після 45-го, я також гадав, що світ поділено – і то назавжди – на добре й на зле, але тепер світ знов і знов ділиться по-іншому*»; «*Ich denke, daß wir alle miteinander leben müssen und nicht miteinander leben können. In jedem Kopf ist eine Welt und ein Anspruch, der jede andere Welt, jeden anderen Anspruch ausschließt. Aber wir brauchen*

einander alle, wenn je etwas gut und ganz werden soll» [14, с. 125] / «Я думаю, що всі ми змушені спільно жити й не можемо спільно жити. У кожній голові міститься окремий світ і окрема потреба, яка виключає будь-який інший світ, будь-яку іншу потребу. Але всі ми потребуємо один одного, якщо коли-небудь і повинно щось трапитися доброго».

За подібних обставин спроби спротиву з боку героїв І. Бахманн «убивцям» і «божевільним», а ширше – патріархальній системі (світ дідів і батьків, затьмарений провиною за війну), що стоїть на перепоні проявів індивідуальності поза встановленими і санкціонованими нею норм поведінки, апріорі приречені на поразку й екзистенціальну кризу. У контексті тогочасного літературного процесу в Австрії оповідання «Між убивцями та божевільними» вирізнялося новаторським характером з огляду на тематичну, жанрово-стильову, образотворчу, наративну специфіку малої прози. Сутність новацій з-під пера І. Бахманн переконливо окреслив В. Шмідт-Денглер. «Це оповідання, – зауважив літературознавець у монографії «Лінії зламу. Лекції з австрійської літератури від 1945 до 1990 рр.», – важливе тому, бо тут уперше після 1945 року в австрійському письменстві – і за часом написання ще перед появою Лебертової «Вовчої шкіри» – піддається критичному переглядові австрійська історія та трактування минувшини й сучасності, а саме у вельми зрозумілий спосіб як у змістовому, так і формальному плані. За формою – це типове для того періоду коротке оповідання, але мають місце й модифікації. Тут постає щось на кшталт панорами австрійського світу чоловіків, прикутого до столу для завсідників» [15, с. 119].

Гранично відкрита діагностика австрійської суспільної свідомості відіграла від'ємну роль у розгортанні послідовної рецепції малої прози письменниці. Її суперечливість чітко увиразнює оцінка «занепалий лірик» («gefällene Lyrikerin») [16, с. 170], якою Марсель Райх-Раніцкі окреслив здобутки І. Бахманн у прозі. Судження авторитетного німецького критика та публіциста відтінює не стільки якість внутрішніх властивостей епічних творів, скільки той однозначно виразний слід, який полишили у німецькомовному літературному процесі її ліричні збірки «Відстрочений час» («Die gestundete Zeit», 1953) та «Заклик до Великої Ведмедиці» («Anrufung des Großen Bären», 1956). Ці видання, що побачили світ у Німеччині, викликали широкий розголос і забезпечили популярність І. Бахманн [17, с. 175]. Вже тут запрезентовані визначальні для її творчості мотиви, закроєні навколо ключових гасел: *супротив – надлам – занепад* [18, с. 182]. Симптоматично, що після появи названих збірок австрійська авторка радикально змінила свої естетичні орієнтири на користь передачі творчого настрою та емоційного вираження виключно у формі прози. Власне, відбулося своєрідне повернення до вихідних позицій, від яких вона відштовхувалася, розпочинаючи свою творчу діяльність.

Список використаної літератури

- 1. Зимомя І.** Змістово-тематичне наповнення та генологічна парадигма малої прози Томаса Бернгарда / І. Зимомя, В. Грещук // Текст. Система. Поетика жанру : навч. посіб. Видання друге, доповнене / За ред. Г. Семенюка, М. Зимомя, М.Ткачука; [відп. за вип. І. Зимомя. – Київ–Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І.Франка, 2012. – С. 167 – 193;
- 2. Бахман І.** Маліна / Інгеборг Бахман ; [пер. з нім., передм., прим. Лариси Цибенко]. – Львів : ВНТЛ – Класика, 2003. – 303 с. **3. Бахманн І.** Ундіна йде : Новели / Інгеборг Бахманн ; [пер. з нім. Петро Рихло] // Буковинський журнал. – 1998. – № 2. – С. 54 – 60. **4. Цибенко Л.** Топографічна поетика Інгеборг Бахман: метагеографія письменницької уяви / Лариса Цибенко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2008. – Ч. 1. – Вип. 44. – С. 230 – 241.
- 5. Мельник Д. М.** Самоідентифікація як особистісний і філософський дискурс у прозі Інгеборг Бахманн : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / Мельник Діана Миколаївна. – Миколаїв, 2012. – 18 с.
- 6. Марко В.** Стежки до таїни слова / Василь Марко. – Кіровоград : Степ, 2007. – 264 с. **7. Heiser C.** Das Motiv des Wartens bei Ingeborg Bachmann : eine Analyse des Prosawerks unter besonderer Berücksichtigung der Philosophie der Existenz / Claude Heiser. – Röhrig : St. Ingbert, 2007. – 363S.
- 8. Bachmann I.** Simultan : neue Erzählungen / Ingeborg Bachmann. – München : Piper, 1972. – 233 S. **9. Bossinade J.** Kranke Welt bei Ingeborg Bachmann. Über literarische Wirklichkeit und psychoanalytische Interpretation / Johanna Bossinade. – Freiburg : Rombach Verlag, 2004. – 226 S. **10. Cornejo R.** Das Dilemma des weiblichen Ich. Untersuchungen zur Prosa der 1980er Jahre von Elfriede Jelinek, Anna Mitgutsch und Elisabeth Reichart / Renata Cornejo. – Wien : Praesens Verlag, 2006. – 246 S.
- 11. Kłańska M.** Die Rezeption der Prosa Ingeborg Bachmanns in Polen / Maria Kłańska // Der Hüter des Humanen : Festschrift für Prof. Dr. Bernd Balzer zum 65. Geburtstag ; [hrsg. von Edward Białek]. – Dresden–Wrocław: Neisse-Verlag, Oficyna Wydawnicza ATUT, 2007. – S. 21 – 49.
- 12. Bachmann I.** Drei Briefe an Felician / Ingeborg Bachmann // Lust am Lesen ; [hrsg. von Tanja Graf, Uwe Heldt]. – München–Zürich : Piper, 1992. – S. 17 – 19; **13. Zymomya I.** Świat Adama Zielińskiego : realia, dyskurs twórczości (próba tworzenia portretu autorskiego przez pryzmat dialogu z pisarzem) / Iwan Zymomya // Wymiary twórczości Adama Zielińskiego. Prof. Adam Zieliński Doctor Honoris Causa Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobycz; [pod red. : M. Zymomya, I. Zymomya, J. Łopuszanskyj]. – Drohobycz : Poswit, 2010. – S. 45 – 80.
- 14. Bachmann I.** Unter Mördern und Irren / Ingeborg Bachmann // I. Bachmann. Das dreissigste Jahr : Erzählungen. – München : Piper, 1961. – S. 105 – 142; **15. Schmidt-Dengler W.** Bruchlinien. Vorlesungen zur österreichischen Literatur 1945 bis 1990 / Wendelin Schmidt-Dengler. – Salzburg–Wien : Residenz Verlag, 1995. – 559 S. **16. Reich-Ranicki M.** Entgegnung. Zur deutschen Literatur der siebziger Jahre / Marcel Reich-

Ranicki. – Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1981. – 436 S.
17. Гаврилів Т. Одна з двадцятьох / Тимофій Гаврилів // Т. Гаврилів. Текст між культурами. Перекладознавчі студії. – К. : Критика, 2005. – С. 175 – 181; **18. Зимомря І.** Австрійська мала проза ХХ століття : художня світобудова : [монографія] / Іван Зимомря ; [наук. ред. Р. Т. Гром'як]. – Дрогобич-Тернопіль : Посвіт, 2011. – 396 с.

Зимомря І. М. Поетика австрійської малої прози середини ХХ ст.: образи та мотиви в стратегії Інгеборг Бахманн

У статті проаналізовано поетику австрійської малої прози крізь призму характеристики образів та мотивів текстів Інгеборг Бахманн. Творчість австрійської авторки збагатила й урізноманітнила німецькомовну малу прозу оригінальним мистецьким набутком. Саме ця складова художнього досвіду австрійської письменниці дає можливість вести мову про місткість генологічної свідомості митця щодо логіки цілісного втілення творчого задуму. Це й мотивує функціональну доцільність прочитання фактологічного матеріалу на рівні досліджуваної теми.

Ключові слова: австрійська мала проза, творчість Інгеборг Бахманн, інтерпретація, жанр, образ, мотив.

Зимомря И. Н. Поэтика австрийской малой прозы середины ХХ в.: образы и мотивы в стратегии Ингеборг Бахманн

В статье проанализировано поэтику австрийской малой прозы сквозь призму характеристики образов и мотивов текстов Ингеборг Бахманн. Творчество австрийской авторки обогатило и разнообразило немецкоязычную малую прозу оригинальным художественным достоянием. Именно эта составляющая художественного опыта австрийской писательницы дает возможность говорить о емкости генологического сознания автора касательно логики целостного воплощения творческого замысла. Это и мотивирует функциональную целесообразность прочтения фактологического материала на уровне исследуемой темы.

Ключевые слова: австрийская малая проза, творчество Ингеборг Бахманн, интерпретация, жанр, образ, мотив.

Zymomyra I. M. The Poetics of the Austrian Short Story in the Middle of the 20th Century: Images and Motifs in the Strategy of Ingeborg Bachmann

Prolificacy of perception of Austrian literature has its specific features. As the object of insufficient massiveness the study of its short epic forms has got special weight. The basis of this kind of task is the essence of the interpretable possibility to fix up the state of both culturological and aesthetic discourses. Hence, there arises the necessity to study genological and receptive paradigms of Austrian writing in the context of German-speaking literary

extended space. The key issue of the interaction of literary systems is revelation of a fictional-stylelike basis that determines the identity of the national tradition to a great extent. The article deals with the analysis of poetics of the Austrian short story in the focus of characteristic of the images and motifs in the texts of Ingeborg Bachmann. In Ukrainian humanitarian science this paradigm is weak point. The works of this Austrian writer enriched the German short prose with original artistic masterpieces. A wide spectrum of the Austrian society's views on the events in the 20th century has been reflected in Ingeborg Bachmann's works.

Key words: Austrian short prose, the works of Ingeborg Bachmann, interpretation, genre, image, motif.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент: д. філол. н., проф. Марко В. П.

УДК 821.111(82-1)+94(4)«1914/19»

Р. В. Камышников

ВЫРАЖЕНИЕ ВОЕННОГО ОПЫТА В СТИХОТВОРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЗИГФРИДА САССУНА И УИЛФРЕДА ОУЭНА

Как любое другое исторически значимое событие, Первая мировая война явилась стимулом для написания большого количества художественных произведений в первую очередь теми авторами, чьи страны стали её непосредственными участницами. Изучение выражения военного опыта писателей в поэзии и прозе становится неотъемлемой частью любых масштабных литературоведческих исследований. Настоящая статья ставит своей целью тщательное рассмотрение способов выражения военного опыта английскими поэтами-участниками боевых действий 1914-1918 гг.

Следует отметить, что на всём постсоветском пространстве интерес к британской поэзии 1910-1920-х гг. только начинает пробуждаться. Это обуславливает актуальность работ, в которых рассматривается творчество видных представителей «окопной» поэзии, таких как Руперт Брук, Уилфред Оуэн, Зигфрид Сассун, Ричард Олдингтон и многих других. Ранее проследить развитие литературных традиций и определить типологическую общность поэтических явлений рассматриваемого этапа становления английской поэзии представлялось возможным лишь по кратким энциклопедическим статьям и разделам учебников для вузов (Г. Э. Ионкис, Е. Ю. Гениева, В. Л. Топоров и др.). В данной работе предмет исследования – английская поэзия Первой мировой войны – определяет объект, а именно, стихотворные